

Zawadzki Aleksander (1798-1868)

Badacz Karpat i Galicji

Właściwie nazywał się Józef Antoni Zawadzki. Urodził się 6 maja 1798 roku w Bielsku (Bielitz), w ubogiej, wielodzietnej rodzinie. Mimo ubóstwa rodzice zrobili wiele, by zapewnić mu wykształcenie, a częste wycieczki w otaczające Bielsko góry wcześniej rozbudziły w nim zainteresowanie przyrodą. Zaczął wówczas zbierać motyle oraz minerały i kontynuował tę kolekcjonerską pasję ucząc się w gimnazjum w Cieszynie (Teschen). Został tam przyjęty w roku 1811 od razu do trzeciej klasy dzięki temu, że katecheta miejskiej szkoły w Bielsku, Joseph Seyfert, przerobił z nim prywatnie program pierwszych dwóch klas. W Cieszynie wielkie wrażenie wywarły na nim zbiory przyrodnicze Leopolda Szersznika, dzięki którym zainteresował się również botaniką, a do jego nauczycieli należał w tym czasie bliski współpracownik Szersznika, Albin Heinrich. Od roku 1815 Zawadzki kontynuował naukę w Ołomuńcu, gdzie botanikę wykładał w tym czasie Hayne. W roku 1817, nie mając pieniędzy na opłacenie planowanych studiów medycznych, wrócił do Bielska i udzielał tam korepetycji, a w wolnych chwilach wyruszał na wycieczki po Beskidach lub wyjeżdżał do Krakowa, gdzie chętnie odwiedzał Ogród Botaniczny.

Odłożywszy nieco pieniędzy wyjechał w roku 1818 do Lwowa, gdzie, jako student zaoczny, słuchał wykładów anatomii Berresa i wykładów botaniki E. Wittmanna. Z tym drugim często podróżował po Galicji, najpierw jako student, a od roku 1822 jako asystent w Instytucie Ekonomicznym Wydziału Filozoficznego, by kompletować zielniki. Już w tym okresie redagował czasopisma „Rozmaitości” i „Mnemosyna”, w których zamieszczał artykuły popularyzujące nauki przyrodnicze oraz informacje o florze Galicji. W roku 1829 uzyskał we Lwowie tytuł doktora filozofii, po czym zatrudniony został jako nauczyciel studium dla zakonników przy Seminarium Lwowskim. W latach 1835-37 wykładał botanikę w Studium Medycyny Chirurgicznej Uniwersytetu Lwowskiego, od 1837 roku był profesorem fizyki przemyskiego Instytutu Filozoficznego dla nauczycieli, zaś w roku 1840 otrzymał Katedrę Fizyki na Uniwersytecie Lwowskim. W okresie lwowskim często wyruszał na wycieczki florystyczne i faunistyczne po Karpatach Wschodnich, Bukowinie, Tatrach i okolicach Babiej Góry, podczas których, zwykle w towarzystwie F. Herbicha lub L. Parreytza, gromadził zbiory roślin wyższych, grzybów, słuzowców i owadów. Opublikował szereg prac poświęconych florze i faunie Galicji i Bukowiny oraz liczne przyczynki florystyczne i faunistyczne, a także artykuły o znaczeniu paleontologii, podsumowujące ówczesny stan wiedzy o skamieniałościach i rozwoju życia.

W roku 1848 Zawadzki, pełniąc obowiązki dziekana Fakultetu Filozoficznego Uniwersytetu Lwowskiego, stanął po stronie radykalnie nastrojonych studentów i profesorów, za co w następstwie postępowania dyscyplinarnego zdegradowany został w roku 1853 do rangi nauczyciela szkolnictwa średniego. Przeniósł się wówczas do Brna, gdzie przy poparciu doktora Josefa Auspitz, również weterana roku 1848, zatrudniony został jako kustosz zbiorów fizycznych oraz nauczyciel fizyki, botaniki i zoologii w starszych klasach powstałej w roku 1851 Szkole Technicznej. Stan zdrowia nie pozwalał mu już wówczas na podejmowanie poważniejszych wypraw,

jednak chętnie wyruszał na krótkie wycieczki podczas których szukał okazów, którymi mógłby wzbogacić treść swoich lekcji. Bardzo lubił zajęcia z młodzieżą, której uwagę przykuwała jego miłość do przyrody i głębokie zrozumienie związków ludzkiego życia z naturą. Potrafił wzbudzać w młodych ludziach zapał do zdobywania wiedzy, o czym najlepiej świadczą słowa, które w roku 1854, w artykule o rozwoju nauk przyrodniczych, kierował do swych uczniów: „Uczcie się patrzeć uważnie, myśleć poprawnie oraz odczuwać gorąco i głęboko”.

W tym samym roku, co Zawadzki, w młodszych klasach Szkoły Technicznej w Brnie fizyki i przyrody zaczął uczyć Georg Mendel. Przypuszcza się, że odczyty Zawadzkiego na temat ewolucji wygłaszane na spotkaniach Cesarsko-Królewskiego Towarzystwa Rolniczego, Przyrodniczego i Krajoznawczego w Brnie mogły znacząco wpłynąć na kierunek zainteresowań naukowych Mendla.

Poza wspomnianym wyżej towarzystwem, w którym od roku 1855 pełnił obowiązki sekretarza Sekcji Przyrodniczej, Zawadzki był również jednym z pierwszych członków i wiceprezesem powstałego w roku 1861 Naturforschender Verein in Brünn. W roku 1867 przeszedł w stan spoczynku, jednak trudno mu było całkowicie rozstać się z nauczaniem, wobec czego prowadził jeszcze zajęcia w szkołach dla dziewcząt. Na początku 1868 roku niefortunny upadek przykuł go do łóżka, z którego już nie wstał. W lutym 1868 przekazał Towarzystwu Przyrodniczemu w Brnie materiały zielnikowe, na których oparta była jego praca o florze Galicji i Bukowiny. Zmarł w dniu swych 70-tych urodzin, 6 maja 1868 roku, w Brnie. Towarzystwo Przyrodnicze w Brnie uczciło jego pamięć obeliskiem, który został umieszczony na jego grobie. F. Herbach na jego cześć nadał endemicznemu złocieniowi z Pienin nazwę *Chrysanthemum zawadzki*. Ponadto na jego cześć nazwano jeszcze spośród roślin bniec *Melandrium zawadzki* A. Braun, lepicicę *Silene zawadzki* Herbach i tojęsć *Lysimachia zawadzki* Wiesner (= *L. nummularia* L.), zaś spośród owadów – gatunki *Carabus zawadzki* Frivaldszky i *Dryomyza zawadzki* Schummel.

Ważniejsze prace:

- 1835 – Enumeratio plantarum Galiciae et Bukovinae, oder die in Galizien und der Bukowina wildwachsenden Pflanzen, mit genauer Angabe ihrer Standorte. Breslau.
- 1835 – Flora der Stadt Lemberg, oder Beschreibung der um Lemberg wildwachsenden Pflanzen, nach ihrer Blüthezeit geordnet. Lemberg.
- 1836 – Fauna von Lemberg und Umgebung. Lemberg.
- 1840 – Fauna der Galizisch – Bukowinischen Wirbelthiere. Eine systematische Übersicht der in diesem Provinz vorkommenden Säugethiere, Vögel, Amphibien und Fische. Stuttgart.
- 1840 – Galicyja w obrazach. Lwów (12 zeszytów).
- 1850 – Über die Wichtigkeit de Paläontologie. Lemberg.
- 1851 – Über fossile Thierreste. Lemberg.
- 1854 – Über die Anforderungen der Naturforschung in der jetzigen Zeit. Brünn.
- 1856 – Die Palmen, ihre Verbreitung und ihr Nutzen. Brünn.
- 1859 – Die Palme. Brünn.

Źródła:

1868. Encyklopedia Powszechna Orgelbranda 18. S. 365-366.
- Frey Th. 1869. Verhandlungen des naturforschenden Vereins in Brünn 7. S. 22-25.
- Nowack K. G. 1843. Schlesisches Schriftsteller-Lexikon 6. Breslau. S. 167-168.
- Orel V. 1972. Professor Alexander Zawadzki (1798-1868) – Mendel's superior at the Technical Modern School in Brno. Folia Mendeliana Musei Moraviae 7. S. 13-19.
- Skirgiełło A. 1987. Si. Biol. Pol. S. 602.
- Snoch B. 1997. Górnos Śląski Leksykon Biograficzny. Muzeum Śląskie. Katowice. S. 236.

Portret – rysunek autora na podstawie fotografii komitetu Naturforschender Verein in Brünn z roku 1862 (Folia Mendeliana Musei Moraviae 7. S. 16).